

УДК 347.79(477)

**О.С. ФЕДОТОВА**, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

## **ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «АКВАТОРІЯ МОРСЬКОГО ПОРТУ» ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ВІДМЕЖУВАННЯ ЙОГО ВІД СУМІЖНИХ ПОНЯТЬ**

*Ключові слова:* акваторія морського порту, води, земельна ділянка

Завдяки своєму геополітичному положенню Україна є морською державою, яка має морські порти, що перейшли до держави у спадок від колишнього СРСР.

Кожний порт має свою акваторію. Межі акваторії морського порту фактично є його водними межами. Якщо судно входить в акваторію порту відповідно до процедури, встановленої портом, то судно входить у порт.

Відповідно до статті 75 Кодексу торговельного мореплавства України від 23.05.1995 року № 176/95-ВР, зі змінами та доповненнями [1], пунктів 4.1.2-4.1.7 Правил технічної експлуатації портових гідротехнічних споруд, що затверджені наказом Міністерства транспорту та зв'язку України від 27.05.2005 р. № 257 та зареєстровані у Міністерстві юстиції України 13.10.2005 р. за № 1191/11471 (надалі - Правила) [2], габарити акваторії порту встановлюються у проекті та паспорті акваторії. При цьому порт у своїх локальних документах встановлює осадку суден, які можуть пройти у акваторію, і має забезпечувати встановлені параметри. Таким чином, акваторія порту має особливий правовий режим. На сьогоднішній день мають місце спроби надання Кабінетом Міністрів України територій морського порту у користування під виглядом надання у користуван-

ня акваторій. Така практика породжує питання про її законність. У зв'язку з цим дуже важливо точно розуміти зміст поняття «акваторія морського порту» та як воно співвідноситься із суміжними поняттями.

Поняття «акваторія» вживається у різних нормативно-правових актах України, зокрема: (а) у Кодексі торговельного мореплавства у контексті визначення водних меж порту; (б) у Водному кодексі України від 06.06.1995 року № 213/95-ВР, із змінами та доповненнями [3] для позначення частини зони санітарної охорони; (в) у Правилах охорони внутрішніх морських вод і територіального моря України від забруднення та засмічення, що затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 19.02.1996 р. № 269 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 29.03.2002 р. № 431) [4] як синонім терміну «водний об'єкт» або «ділянка водного об'єкту» тощо. При цьому, на законодавчому рівні відсутнє однакове розуміння поняття «акваторія морського порту», що, у свою чергу, спричиняє зловживання в процесі оформленні портами прав на акваторії з боку як самих портів, так і органів влади та місцевого самоврядування.

У такому світлі актуальним є виокремлення існуючих підходів до визначення поняття «акваторія» на законодавчому та теоретичному рівнях, а також відмежування терміну «акваторія» від суміжних понять, таких як «води», «водний об'єкт», «земельна ділянка».

На сьогоднішній день питання визначення поняття «акваторія порту» є мало розробленим, оскільки ця проблема лежить на перетині земельного, водного та екологічного права. Вивченням питань, дотичних до цієї теми, займалися О.С. Колбасов, О.В. Бевз, В.Л. Мунтян.

Беручи до уваги ступінь наукової розробленості теми, метою цієї статті є надання визначення поняття «акваторія морського пор-

ту» та відмежування його від суміжних понять. Новизна роботи полягає у з'ясуванні доцільності використання термінів «акваторія» і «акваторія морського порту» нарівні із суміжними поняттями.

Враховуючи викладене, поставлена мета потребує вирішення таких завдань: 1) дослідження, в якому розумінні вживається поняття «акваторія» у чинному законодавстві України та у теоретичних розробках; 2) визначення того, чи доцільне таке вживання; 3) визначення доцільності використання терміну «акваторія» нарівні з термінами «води», «водний об'єкт», «земельна ділянка».

Якщо звернутися до етимології слова «акваторія», то воно походить від латинського *aqua* - вода. Згідно зі спеціальною довідковою літературою [5], *акваторія* - це 1) ділянка водної поверхні певної водойми у визначених межах; 2) ділянка водної поверхні порту, затоки, моря, океану у визначених місцях. Аква́торія порту охоплює рейд, внутрішню гавань, підходи до порту і причалів. Поняття аква́торії відносять також до ділянки водної поверхні в установлених межах з певними координатами, на якій проводять випробування різних видів технічних засобів, видобування корисних копалин (напр., нафти, конкрецій), здійснюється рух плавзасобів забезпечення.

Тобто, сам термін «акваторія» означає водну поверхню, однак з часом у це поняття також стали включати і земельну ділянку.

Як вже зазначалось вище, в українському законодавстві немає однозначності з приводу визначення терміну «акваторія». Водний кодекс України не розкриває зміст поняття «акваторія», однак застосовує його при визначенні терміну «зона санітарної охорони». Так, згідно зі статтею 1 Водного кодексу України, під зоною санітарної охорони розуміється територія і аква́торія, де запроваджується особливий санітарно-епідеміологічний режим. При цьому, не зовсім зрозуміло, що

мається на увазі під терміном «акваторія».

Разом із цим, Водний кодекс України оперує такими термінами як «води», «водний об'єкт», «земельна ділянка». Так, відповідно до статті 1 Водного кодексу України, під терміном «водний об'єкт» розуміється природний або створений штучно елемент довкілля, в якому зосереджуються води (море, річка, озеро, водосховище, ставок, канал, водноносний горизонт). Варто звернути увагу на те, що поняття «водний об'єкт» визначається через термін «води».

Під терміном «води» згідно зі статтею 1 Водного кодексу України розуміються усі води (поверхневі, підземні, морські), що входять до складу природних ланок кругообігу води. Таким чином, згідно наведеного визначення, Водний кодекс України під водами розуміє воду, що знаходиться у природному стані та є складовою частиною водного об'єкту. Однак, Водний кодекс України не є послідовним у цьому питанні. Так, преамбула Водного кодексу України ототожнює поняття «води» та «водні об'єкти». Стаття 3 Водного кодексу України також відносить до поверхневих вод різноманітні водні об'єкти тощо.

Слід зазначити, що О.С. Колбасов під «водами» розуміє сукупність водних об'єктів, що відповідало чинному на той час законодавству [6, с.11].

Враховуючи зазначене, підхід до визначення терміну «води» у чинному законодавстві змінювався і сьогодні до кінця не сформувався.

Якщо звернутись до міжнародного права, то згідно зі статтею 34 Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права від 10.12.1982 року, що ратифікована Україною згідно із Законом України від 03.06.1999 року № 728-XIV (надалі - Конвенція) [7], під водами розуміється саме вода без повітряного простору, дна та надр.

Враховуючи вищевикладене, на наш по-

гляд, під «водами» слід розуміти воду, що знаходиться у природному стані та знаходиться в елементах довкілля. У тих випадках, де термін «води» застосовується в якості родового поняття – для позначення сукупності водних об'єктів, на нашу думку, його вживати у такому значенні недоречно, оскільки можна застосовувати термін «водний об'єкт» у множині.

Визначення терміну «земельна ділянка» у Водному кодексі України відсутнє, однак наводиться у статті 79 Земельного кодексу України від 25.10.2001 року № 2768-III, зі змінами та доповненнями [8], яка хоч і відноситься до Глави 14 «Право власності на землю», але, на нашу думку, може використовуватись не лише з метою визначення земельної ділянки як об'єкту права власності. Так, під земельною ділянкою розуміється частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами.

Якщо звернутись до положень доктрини, то, наприклад, О.С. Колбасов під акваторією розуміє водойму [6, с.126]. При цьому, під «водоймою» розуміється елемент довкілля, а не лише дно або поверхня водної глади [6, с.28].

Беручи до уваги зазначене, на нашу думку, акваторією є водний об'єкт або його частина. При цьому водний об'єкт складається із вод та ділянки дна. Що стосується акваторії морського порту, то згідно із статтею 74 Кодексу торговельного мореплавства України, акваторією морського порту є відведені порту водні простори. При цьому не зовсім зрозуміло, що мається на увазі: чи то водна гладь, чи то частина водного об'єкту тощо.

Відповідно до Правил охорони внутрішніх морських вод і територіального моря України від забруднення та засмічення, що затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 19.02.1996 р. № 269 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 29.03.2002 р. № 431) [9], акваторія - водний

об'єкт або його ділянка, обмежена природними, штучними або умовними кордонами. Тобто, законодавець не повністю визначився з тим, що є «акваторія»: чи то водний об'єкт, чи лише ділянка водного об'єкту.

Згідно з Стратегією розвитку морських портів України на період до 2015 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.07.2008 р. № 1051-р (надалі - Стратегія) [10], під акваторією порту розуміється частина водного об'єкту або його ділянка, що відноситься також, до території порту. Слід зазначити, що у відповідності із статтею 74 Кодексу торговельного мореплавства України територією порту є відведені порту землі.

Згідно із пунктом 1.1 Правил, акваторії морських портів та судноремонтних заводів внесені у перелік гідротехнічних споруд. Таким чином, акваторії порту у контексті встановлення правил їх експлуатації віднесли до гідротехнічних споруд. Хоча, якщо виходити із духу Правил, на нашу думку, все ж таки мається на увазі частина водного об'єкту - вода та дно, відведені порту для його діяльності (пункт 4.1.3 Правил).

На наш погляд при визначенні терміну «акваторія порту» слід виходити із її функціонального призначення, при цьому можна зазначити наступне.

Відповідно до Правил порт повинен забезпечувати технічне обслуговування своїх акваторій, зокрема: (а) підтримувати необхідні навігаційні габарити із позначенням засобів навігаційного обладнання; (б) провадити проміри глибин; (в) здійснювати експлуатаційні днопоглиблювальні роботи із підтримання навігаційних габаритів; (г) спостерігати за чистотою вод та очищувати дно від різних предметів тощо.

Як вбачається, у своїй діяльності порт використовує не лише воду, але й дно водного об'єкту. При цьому порт має забезпечувати певний екологічний стан водного об'єкту,

зокрема прозорість води. Беручи це до уваги та виходячи з функціонального призначення акваторії порту, на нашу думку, акваторію морського порту слід розглядати не лише як водні простори або ділянку дна водного об'єкту, а як частину водного об'єкту.

Таким чином, на нашу думку, недоцільно ототожнювати термін «акваторія» з водою або ділянкою дна. Також недоречно відносити акваторії порту до гідротехнічних споруд тощо.

Отже, поняття «акваторія морського порту» можна визначити як частину водного об'єкту (водойми), з визначеними межами, що відведена порту відповідно до чинного законодавства України.

Слід зазначити, що сьогодні у Верховній Раді України розглядається проект Закону України «Про морські порти» (реєстр. № 0881 від 23.11.2007 р.) [11] (надалі - Проект Закону), що підтверджує думку автора. Так, згідно з Проектом Закону пропонується наступне визначення поняття «акваторія порту» - це відведена в постійне користування державній адміністрації порту в установленому порядку частина водного об'єкта (об'єктів), обмежена природними, штучними або умовними кордонами і призначена та обладнана у своїй судноплавній частині для забезпечення безпечного підходу, маневрування, стоянки та відходу суден.

На наш погляд, із визначення слід виключити словосполучення «в постійне користування», в іншому визначення відповідає функціональному призначенню акваторії порту.

Визначившись з тим, що акваторія – це водний об'єкт або його частина, а також із тим, що акваторія відводиться порту для здійснення його діяльності, що полягає у забезпеченні безпеки судноплавства на відведеній частині водного об'єкту тощо, слід визначитись із доцільністю вживання терміну «акваторія» та чи доцільно його використовувати нарівні із терміном «водний об'єкт»,

«води», «земельна ділянка».

Якщо звернутися до водного законодавства України, то на наш погляд вживати термін «акваторія» нарівні із терміном «водний об'єкт» є недоцільним, оскільки вони є синонімами. Крім того, сьогодні для цілей правового регулювання запроваджений принцип відмежування вод від земель (стаття 5 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 року № 1264-ХІІ, зі змінами та доповненнями [12], частина 2 статті 3, частина 1 статті 79 Земельного кодексу України, статті 2, 3 Водного кодексу України).

Таким чином, взагалі викликає сумнів доцільність введення терміну «водний об'єкт».

Так, Розділ IV Земельного кодексу України встановлює підстави та порядок набуття прав на земельні ділянки. У свою чергу, Глава 10 Водного кодексу України встановлює підстави та порядок набуття прав на води, що відрізняється від підстав та порядку набуття прав на земельні ділянки.

Слід зазначити, що стаття 51 Водного кодексу України також містить окремий порядок набуття прав на водні об'єкти (частини), який відрізняється від порядку та підстав набуття прав на земельні ділянки, передбачені Земельним кодексом України, та порядку та підстав набуття прав на води, встановлені Водним кодексом України. Саме цей факт спричиняє можливість існування зловживань зі сторони осіб, які набувають право на земельні ділянки, води, а також зі сторони органів влади або місцевого самоврядування.

Зокрема, існуюча колізія у законодавстві про правовий режим земель морського транспорту спричиняє обхід положень земельного законодавства при оформленні портами прав на ділянку дна акваторії порту тощо.

Враховуючи викладене, на нашу думку, недоцільно оперувати терміном «акваторія». Доцільнішим є застосування терміну «води» або

«земельна ділянка», оскільки їх правовий режим сьогодні є визначеним, водночас визначення окремо режиму «акваторії» (як «водного об'єкту») фактично призводить до створення паралельного правового регулювання.

Підсумовуючи, зазначимо наступне.

1. Чинне законодавство України непослідовне у визначенні терміну «акваторія». Так, під «акваторією» розуміється як водний об'єкт (його частина), так і окремо: вода, ділянка водного об'єкту тощо. У спеціальній літературі термін «акваторія» розуміється як водойма. Що стосується поняття «акваторія порту», то його можна визначити як частину водного об'єкту (водойми) з певними межами, що відведена порту відповідно до чинного законодавства України.

2. Якщо звернутися до водного законодавства України, то, на наш погляд, вживати термін «акваторія» нарівні з терміном «водний об'єкт» є недоцільним, оскільки вони є синонімами. У законодавстві про правовий режим земель морського порту, цей термін ототожнюється або із водним об'єктом (частиною), або із його ділянкою. Тому вживати поняття «акваторія», на наш погляд, є теж недоречним.

Крім того, недоречно вводити термін «водний об'єкт» нарівні із термінами «води» та «земельна ділянка», оскільки сьогодні для цілей правового регулювання запроваджені принцип відмежування вод від земель, а також від тваринного та рослинного світу. Таким чином, встановлення правового режиму водного об'єкту спричиняє колізії, що призводять до зловживань та обходу норм земельного та водного законодавства України.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс торговельного мореплавства України: від 23.05.1995 р., № 176/95-ВР // ВВР України. – 1995. - № 47. - Ст. 349.

2. Правила технічної експлуатації порто-

вих гідротехнічних споруд / затв. наказом Міністерства транспорту та зв'язку України: від 27.05.2005 р., № 257 // Офіційний вісник України. – 2005. - № 42. - Ст. 2666.

3. Водний кодекс України : від 06.06.1995 р., № 213/95-ВР // ВВР України. – 1995. - № 24. - Ст. 189.

4. Правила охорони внутрішніх морських вод і територіального моря України від забруднення та засмічення / затв. Постановою Кабінету Міністрів України: від 19.02.1996 р., № 269 // Офіційний вісник України. – 2002. - № 14. - Ст. 741.

5. Мала гірнича енциклопедія / за ред. Білецького В. С. - Донецьк : Донбас, 2004. – Т. 1. – 640 с.

6. Колбасов О. С. Теоретические основы права пользования водами в СССР / О. С. Колбасов. - М. : Изд-во «Наука», 1972. – 227 с.

7. Закон України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року та Угоди про імплементацію Частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року»: від 03.06.1999 р., № 728-XIV // ВВР України. – 1999. - № 31. - Ст. 254.

8. Земельний кодекс України: від 25.10.2001 р., № 2768-III // ВВР України. – 2002. - № 3-4. - Ст. 27.

9. Правила охорони внутрішніх морських вод і територіального моря України від забруднення та засмічення / затв. Постановою Кабінету Міністрів України: від 19.02.1996 р., № 269 // Офіційний вісник України. – 2002. - № 14. - Ст. 741.

10. Стратегія розвитку морських портів України на період до 2015 року / затв. Розпорядженням Кабінету Міністрів України: від 16.07.2008 р., № 1051-р // Офіційний вісник України. – 2008. - № 58. - Ст. 1946.

11. Проект Закону України «Про морські порти» (реєстр. № 0881 від 23.11.2007 р.) / Крук Ю. Б., Круглов М. П., Чукмасов С. О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb\_n/webproc4\_1?id=&pf3511=30772.

12. Закон України «Про охорону навко-

лишнього природного середовища»: від 25.06.1991 р., № 1264-ХІІ // ВВР України. – 1991. - № 41. - Ст. 546.

*Федотова О. С. Визначення поняття «акваторія морського порту» за законодавством України та відмежування його від суміжних понять / О. С. Федотова // Форум права. – 2009. – № 1. – С. 532–537 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2009-1/09focvcp.pdf>*

Розглянуто підхід до визначення понять «акваторія» та «акваторія морського порту», співвідношення їх із суміжними поняттями «водний об'єкт», «води», «земельна ділянка» відповідно до законодавства України. Досліджені підходи до розуміння змісту вказаних понять у спеціальній літературі; запропоноване авторське визначення понять «акваторія» та «акваторія морського порту», а також зроблено висновок щодо доречності вживання термінів «акваторія» і «акваторія морського порту» нарівні із суміжними поняттями.

\*\*\*

*Федотова А.С. Определение понятия «акватория морского порта» по законодательству Украины и отмежевание его от сопредельных понятий*

Рассмотрен поход к определению терминов «акватория» и «акватория морского порта», соотношение их со смежными понятиями «водный объект», «воды», «земельный участок» в соответствии с законодательством Украины. Исследованы подходы к пониманию указанных понятий в специальной литературе; предложено авторское определение понятий «акватория» и «акватория морского порта», а также сделан вывод о целесообразности применения терминов «акватория» и «акватория морского порта» наравне со смежными понятиями.

\*\*\*

*Fedotova A.S. Definition of Concept «Water Area of Seaport» according to the law of Ukraine and Dissociating it From Adjacent Concepts*

The method of definition of concepts «water area» and «water area of seaport», correlation thereof with adjacent concepts «water body», «waters», «land plot» according to the law of Ukraine. Also, the author has investigated a question related to definitions of these concepts, set forth by special literature. The author suggests his definition of concepts «water area» and «water area of seaport» and provides his proposition related to advisability of application of concepts «water area» and «water area of seaport» together with adjacent concepts.

Форум